Monimuotoiset perheet -verkoston kirjallinen lisälausunto liittyen hallituksen esitykseen laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä liitelaeiksi

Monimuotoiset perheet -verkosto kiittää mahdollisuudesta vastata kirjallisesti valiokunnan esittämiin kysymyksiin. Verkosto vastaa omalta osaltaan niihin kysymyksiin, joiden osalta verkostolla on relevanttia näkemystä.

Verkostolla ei ole kantaa vankeinhoitoon liittyviin kysymyksiin.

Kysymys:
Onko sukupuolen vahvistamisen prosessi ihmisille ymmärrettävä vai pitäisikö luoda jonkinlainen selvitysrakenne siitä, mitä vahvistaminen tarkoittaa?

Verkosto ei näe tarvetta erilliselle selvitysrakenteelle. Nykyisessä esityksessä hakemusmenettelyyn liittyy viranomaisen velvoite selvittää hakijalle muutoksen oikeusvaikutukset, tämä on nähdäksemme riittävä velvoite. Vastaava velvoite voidaan säilyttää, vaikka hakemusmenettely muuttuisi ilmoitusmenettelyksi ja velvoite voidaan hoitaa ilmoituksen käsittelyajan puitteissa.

Minkälaisia vaikutuksia lapsiin ja nuoriin on nykytilanteella ja minkälaisia vaikutuksia olisi sillä, että ikäraja otettaisiin huomioon?

Nykytilanne kuormittaa lasten ja nuorten mielenterveyttä ja näkyy esimerkiksi kouluterveyskyselyn perusteella transnuorten muita nuoria huomattavasti heikompana hyvinvointina ja mielenterveyden ongelmina. Tämä vaikuttaa kielteisesti paitsi lapsiin ja nuoriin itseensä, myös heidän perheenjäseniinsä, sillä mielenterveyteen ja hyvinvointiin liittyvät ongelmat lapsella heijastuvat myös muihin perheessä eläviin.

Käytännön ongelmia tuottavat nykytilanteessa esimerkiksi väärinsukupuolittaminen arjen ympäristöissä kuten koulussa, harrastuksissa, julkisissa liikennevälineissä, kaupassa pankkikortilla maksaessa, matkustaessa sekä joka kerta, kun pitää näyttää henkilöllisyystodistusta tai Kela-korttia. Jokainen näistä tilanteista on nuorelle muistutus siitä, että hänen oma kokemuksensa sukupuolesta ei ole yhteiskunnan silmissä hyväksytty eikä validi.

Lisäksi nämä tilanteet voivat aiheuttaa ongelmia ja hämmennystä myös niissä, joiden kanssa asioidaan, esimerkiksi voiko kaupan kassatyöntekijä tai kirjaston virkailija hyväksyä nuoren korttia, jos ulkonäkö ja kortissa oleva nimi ovat selvässä ristiriidassa keskenään?

Myös vanhemman väärä sukupuolimerkintä ja sen muuttamisen hankaluus, etenkin vanhemmuusnimikkeiden osalta, voivat nykytilassa aiheuttaa hankaluutta lapselle tai nuorelle. Nykytilanteessa esimerkiksi Väestörekisterin vanhemmuusmerkinnät kertovat lapsen tai nuoren asioissa toimivalle

ammattilaiselle monessa tilanteessa vanhemman transtaustan, mikä voi altistaa syrjinnälle.

Kategorisen ikärajan poistaminen antaisi nuoren omalle kokemukselle validiteetin ja yhteiskunnan hyväksynnän, mikä olisi omiaan parantamaan nuorten hyvinvointia. Se olisi voimakas viesti lapsille ja nuorille siitä, että heillä on oikeus olla sellaisia kuin ovat eikä heidän kokemuksessaan ole mitään väärää. Tällaisen viestin soisi kuuluvan kaikille lapsille ja nuorille.

Samalla kouluissa ja muissa arjen ympäristöissä tapahtuva ilmeinen syrjintä ja tahallinen väärinsukupuolittaminen kävisivät vaikeammiksi, kun virallisissa yhteyksissä olisi käytettävä nuoresta tämän oikeaa nimeä ja sukupuolta sekä kohdeltava nuorta näiden merkintöjen mukaisesti.

Myös hallituksen esityksen ohessa laadittu selvitys sukupuolen vahvistamisen vaikutuksista lasten ja nuorten ihmis- ja perusoikeuksiin toteaa näin: ”Todennäköistä on, että parhaimmillaan juridisen sukupuolen vahvistaminen yhdessä sosiaalisen transition ja lääketieteellisesti perustellun hoidon kanssa voivat parantaa merkittävästi lapsen tai nuoren hyvinvointia.”[1]

Kategorisen ikärajan poistaminen sukupuolen juridiselta vahvistamiselta vaikuttaisi verkoston näkemyksen mukaan erittäin myönteisesti lasten, nuorten ja heidän perheidensä hyvinvointiin.

Onko jotain konkreettista ehdotusta siitä, miten väestörekisterin käyttöoikeuksia tulisi jatkossa rajata?

Pääsy vanhemmuussuhteen syntymisen perustetta koskevaan tietoon tulisi rajata vain niille viranomaistahoille, joiden on välttämätöntä saada tietoon oikeudellisen vanhemmuussuhteen syntymisen peruste. Näitä viranomaisia ovat esimerkiksi lastenvalvojat, joissain tilanteissa mahdollisesti kuntien tai hyvinvointialueiden sosiaalilautakuntien valmistelevat toimihenkilöt, sekä käräjäoikeuksissa tai muissa oikeusasteissa vanhemmuuteen liittyviä tapauksia käsittelevät tuomarit ja notaarit. Muut, edes viranomaistahot, eivät tarvitse tätä tietoa toiminnassaan eikä heillä siksi tule olla siihen pääsyä.

Henkilöllä itsellään tai hänen perikuntansa edustajalla tai muulla perintöä käsittelevällä taholla voi olla tarve saada Väestörekisteristä virkatodistus, jossa selviää vanhemmuuden vahvistamisen peruste. Tämän olisi oltava mahdollista myös jatkossa.

Jos ikäraja säädettäisiin muuksi kuin 18 vuodeksi, mikä ikärajan tulisi olla?

Tässä Suomi voisi seurata muiden Pohjoismaiden mallia, jossa esimerkiksi Tanskassa ja Islannissa ikäraja nuoren omasta tahdosta tapahtuvalle

[1] https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/25ab4c83-56cb-4d70-84ec-4d0b8ff2476e/b8e00a7f-8122-4592-95fd-1f41bac45f02/MUISTIO_20220218103454.pdf

sukupuolimerkinnän muutokselle on 15 vuotta, Norjassa 16 vuotta. Ruotsissa tätä asiaa ollaan tarkastelemassa parhaillaan ja siellä prosessi on vielä kesken.

Huoltajien suostumuksella sukupuolimerkinnän voi Tanskassa ja Islannissa muuttaa jo ennen tätä, noin 10-12 vuoden iästä alkaen. Osassa maista, esimerkiksi Norjassa, huoltajien suostumuksella sukupuolen voi vahvistaa jo 6-vuotiaasta alkaen, jolloin esimerkiksi voimakkaasti muuta kuin syntymässä määriteltyä sukupuolta ilmentävä lapsi voi päästä aloittamaan koulun oikein sukupuolitettuna.

Tärkeää on myös luoda prosessit sitä varten, miten toimitaan, jos alle 15-vuotiaan lapsen huoltajat ovat keskenään erimieliset.

Lisääkö itsemäärittelyn mahdollistaminen naisiin ja lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa?

Ei. Verkoston näkemys on, että ihmisten hyvinvointia lisäävä itsemäärittelyn mahdollistaminen vähentää mielenterveyden ongelmia ja siten lisää hyvinvointia perheissä ja yleisesti yhteiskunnassa.

Mikä on ikä, jossa lapsi ymmärtää olevansa jotakin muuta sukupuolta kuin se, mihin hänet on syntymässä määritelty? (kysymys tulkinnanvarainen, en ihan saanut kuulemisessa ylös, mitä tarkalleen ottaen valiokunnan jäsen halusi tietää)

Tämä on yksilöllistä. Osa lapsista ilmentää sukupuoltaan jo varhain vahvasti, monet sen mukaisesti, mitä on syntymässä määritelty, osa toisin. Osalle puolestaan sukupuoli-identiteetti ei ole kovin merkittävä tai vahva missään kasvun vaiheessa. Ei ole mahdollista luotettavasti määrittää yhtä tiettyä ikää, jossa lapset keskimäärin ymmärtäisivät tai tietäisivät oman sukupuolensa. Siksi sukupuolen vahvistamisen osalta huoltajien tulee voida käyttää harkintaansa jo melko nuoren lapsen kohdalla. Kuten todettu, osassa maista huoltajien suostumuksella sukupuolimerkinnän voi muuttaa jo 6-vuotiaasta alkaen, jolloin esimerkiksi voimakkaasti muuta kuin syntymässä määriteltyä sukupuolta ilmentävä lapsi voi päästä aloittamaan koulun oikein sukupuolitettuna.

Jos ikäraja laskettaisiin 15 vuoteen, se tulisi tarkoittamaan, että myös alaikäisille voitaisiin tehdä hormonihoitoja. Tämän on todettu aiheuttavan kasvu- ja kehityshäiriöitä. Mitä ajattelette tästä.

Sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen mahdollistaminen alle 18-vuotiaille ei vaikuttaisi hormonihoitojen saatavuuteen suuntaan tai toiseen.

Ymmärtävätkö ihmiset tekevänsä merkittävän oikeustoimen? Sukupuolen vahvistaminen ei ole rinnastettavissa osoitteenmuutokseen.

Sukupuolen vahvistamisen prosessiin on sisällytetty hakijan tiedottaminen vahvistamisen oikeusvaikutuksista. Tämä on riittävä toimenpide varmistamaan, että ihminen ymmärtää merkinnän muuttumisen

oikeusvaikutukset. Osoitteenmuutoksen oikeusvaikutukset esimerkiksi sosiaaliturvan tai verotuksen kannalta ovat monissa tilanteissa huomattavasti laajemmat kuin sukupuolen vahvistamisen, eikä siihen liity vastaavaa viranomaisten tiedotusvastuuta.

Pitäisikö myös lapsella olla jokin asema vanhemman sukupuolen vahvistamisen prosessissa?

Monimuotoiset perheet -verkosto näkee, että lapselle on hyvä antaa tieto vanhemman sukupuolen vahvistamisesta ja etenkin vanhemmuusmerkinnän muutoksesta. Lasta ei kuitenkaan pidä laittaa asemaan, jossa häneltä kysytään mielipidettä tai suostumusta vanhemmuusmerkinnän muuttamiseen. Vanhemmuusmerkinnän muutoksella ei ole vaikutusta lapsen oikeudelliseen asemaan. Sen sijaan erityistä huomiota tulee kiinnittää siihen, että vain ne viranomaistahot, joiden on välttämätöntä saada tieto vanhemmuusmerkinnästä, pääsevät siihen väestötietojärjestelmässä käsiksi.

Lisätietoja:

Anna Moring
Johtava asiantuntija
Monimuotoiset perheet -verkosto
050 3750832, anna.moring@monimuotoisetperheet.fi

Monimuotoiset perheet -verkosto

on kymmenen suomalaisen perhejärjestön yhteistyöverkosto, johon kuuluvat Adoptioperheet ry, Familia ry, KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry, Lapsettomien yhdistys Simpukka ry, Perhehoitoliitto ry, Sateenkaariperheet ry, Suomen Monikkoperheet ry, Suomen nuoret lesket ry, Suomen Uusperheiden Liitto ry ja Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry.